

FRANSUZ VA O'ZBEK ANTROPONIMLARI VA TARJIMA YONDASHUVLARI

Kamolova Sanobar Jabborovna

Buxoro davlat universiteti dotsenti, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

Tel: +998-90-611-89-95 e mail: sanobar6399@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15624987>

Annotatsiya. Ushbu maqolada fransuz tilidagi kishilar ismi, o'zbek tilidagi kishilar nomlarning turli xil xususiyatlari hamda ularning tarjimadagi lingvokulturologik jihatlari haqida bayon etilgan. Fransuz adabiyotidagi kishilar ismining o'zbek adabiyotidagi matnlarda ifodalanishi, semantic ma'no kasb etishi ochib berilgan.

Kalit so'zlar: Antroponim, semantik ma'no, o'xshash ichki tuyg'u, almashtirish, onim, lingvokulturologik, hikoya, matn, badiiy matn.

Antroponimlar tarjima yondashuvida: 1. To'g'ridan-to'g'ri transliteratsiya; Ko'pgina fransuz ismlari o'zgarishsiz qoldiriladi, chunki ular xalqaro shaklda tanilgan: Jean → Jan, Marie → Mari. Pierre → Pyer;

2. Ma'nosi tarjima qilinadigan ismlar; Ba'zi antroponimlar semantik ma'noga ega bo'lib, tarjimada ularning ma'nosi aks ettiriladi: Clair (yorug', ravshan) → Ravshan,; Blanche (oq) → Oqila; Fortuné (omadli) → Baxtiyor;

3. Milliy yoki madaniy ekvivalent orqali almashtirish; Ba'zan fransuz ismlarini o'xshash ma'noga ega bo'lgan mahalliy ismlar bilan almashtirish mumkin: Guillaume → G'iyos; Henri → Anvar; Jacques → Jo'rabek.

4. Tarixiy yoki adabiy kontekstda muhim bo'lgan ismlar; Ba'zi fransuz hikoyalarida ismlar tarixiy yoki diniy konnotatsiyaga ega bo'lib, ular tarjimada saqlanishi kerak: Napoléon → Napoleon; Charlemagne → Karl Buyuk, Jeanne d'Arc → Janna d'Ark. Fransuz hikoyalarida antroponimlarning ahamiyati.

1. Ijtimoiy tabaqalanish – Masalan, aristokrat ismlar odatda murakkab va tarixiy bo'lsa, oddiy xalq orasida ishlatiladigan ismlar sodda bo'ladi.

2. Shaxsiyat va fe'l-atvorni ifodalash – Masalan, Victor (g'olib) ismi qahramonning kuchli xarakterini ko'rsatishi mumkin.

3. Geografik yoki etnik belgi – Masalan, Dupont yoki Lemoine kabi familiyalar fransuz ekanligini bildiradi.

Fransuz hikoyalarida antroponimlar – ya'ni inson ismlari va familiyalari – muhim stilistik va semantik yuk ko'taradi. Fransuz adabiyotida bu nomlar nafaqat qahramonlarni farqlash, balki ularning ijtimoiy mavqei, xarakteri va hatto muallifning yashirin ma'nolarini ifodalash uchun ham ishlatiladi.

Fransuz hikoyalarida antroponimlar a). Xarakterni ifodalaydi.

Balzak o'zining «Inson komediyasi» asarlarida personajlarning ijtimoiy tabaqasini aks ettirish uchun ismlarni sinchkovlik bilan tanlaydi. Masalan, Rastinyak ismi aristokratiya va burjuaziyaning o'zaro bog'liqligini anglatadi.

Gyustav Flober «Madam Bovari» romanida Emma Bovari ismini tanlash orqali uning romantik orzulari va real hayot orasidagi tafovutni ifodalaydi.

b). Simvolik ma'no yuklashi. Gi de Mopassan hikoyalarida personajlarning ismlari ko'pincha ularning xarakteriga mos keladi. Masalan, «Jirkanch odam» hikoyasida Jorj Lantu ismi bu qahramonning sovuqqon va hayotga nafrat bilan qaraydigan odam ekanligini ifodalaydi.

c). Ijtimoiy tabaqani belgilash. Fransuz adabiyotida «de» old qo'shimchasi aristokratik kelib chiqishni bildiradi. Masalan, de Rênal (Stendal, «Qizil va qora») yoki de Maufrigneuse (Balzak).

Oddiy xalq vakillari ko'pincha Jan, Pyer, Mari kabi ommabop ismlar bilan tasvirlanadi. Volter va Molyer asarlarida qahramonlarning ismlari ko'pincha kinoya bilan beriladi. Masalan, Molyerning «Tartüf» komediyasidagi Tartüf nomi ikkiyuzlamachilikni anglatadi. Fransuz hikoyalaridagi antroponimlar nafaqat belgilar, balki muhim badiiy uslub vositasi hamdir. Har bir ism ortida yozuvchining qahramonga bergan o'ziga xos xarakteristikasi va ba'zan yashirin ma'nosi yotadi. O'zbek hikoyalarida antroponimlar (shaxs nomlari) muhim o'rin tutadi. Ayniqsa, real hayotga yaqin yoki milliy xarakterdagi hikoyalarda antroponimlar ko'p ishlatiladi. Quyida ayrim hikoyalar va ulardagi antroponimlarga misollar keltirilgan: Abdulla Qodiriy – «Uloqda»-Bu hikoyada turli qishloq odamlari nomlari uchraydi:»Tog'ayboy hozir chaqqon yigit. U qachon oldinga chiqqanini ham hech kim bilmay qoldi. Bir vaqt qarashsa, u maydon o'rtasida, qulun kallasini mahkam quchoqlaganicha, atrofini o'nlab chavandoz o'rab turibdi. Antroponim: Tog'ayboy;

2. G'afur G'ulom – «Shum bola»-Bu asarda ko'plab antroponimlar bor, chunki u bolalik xotiralari asosida yozilgan.»Xudoybergan aka menga qarab: «Ha, bolakay, nima qilib yuribsan?» dedi. Men kulib: «O'rtoq Po'lat aka, hech, shunchaki», dedim.» Antroponimlar: Xudoybergan aka, Po'lat aka .3. Said Ahmad – «Jimjitlik»-Said Ahmad hikoyalarida shaxs nomlari real hayotdan olingan bo'lib, ularning xarakterini ochib berishga xizmat qiladi.»Mahmud aka xotinining gaplariga parvo qilmay, tashqariga chiqib ketdi. Ostonada turgan Otabek unga qaradi-da, jilmayib qo'ydi.»Antroponimlar: Mahmud aka, Otabek.4.O'tkir Hoshimov – «Dunyoning ishlari»-Bu hikoyada ham turli antroponimlar uchraydi.»Buvim rahmatli Ismoil tog'amni juda yaxshi ko'rardilar. «Bu bola aqlli bo'ladi», der edilar doim.»Antroponimlar: Ismoil tog'a.

Fransuzcha antroponimlarda (ism va familiyalarda) jins munosabati juda muhim rol o'ynaydi. Fransuz tilida jinsni ifodalashning o'ziga xos qonuniyatlari mavjud bo'lib, bu nafaqat ismlarda, balki familiyalarda ham namoyon bo'ladi. Quyida bu mavzu bo'yicha batafsil ma'lumot va misollar keltiriladi.1. Fransuzcha ismlarda jins munosabati; Fransuzcha ismlar erkak va ayol jinsiga qarab aniq farqlanadi. Ko'p hollarda ayol ismlarining oxiri -e, -a, -ine, -ette, -elle kabi qo'shimchalar bilan tugaydi, erkak ismlarida esa bunday qo'shimchalar yo'q yoki kam uchraydi.

1.1. Erkak ismlar: Jean, Paul, Jacques, Louis, Pierre, François, Charles, Michel

1.2. Ayol ismlarAyol ismlarida ko'pincha yumshoq tovushlar ishlatiladi: Jeanne (Jean ning ayol shakli). Paulette (Paul ning ayol shakli),Jacqueline (Jacques ning ayol shakli), Louise (Louis ning ayol shakli), Pierrette (Pierre ning ayol shakli), Françoise (François ning ayol shakli), Michelle (Michel ning ayol shakli).

Ba'zi ismlar esa uniseks (har ikkala jins uchun ham ishlatilishi mumkin):

Dominique,Claude,Camille, Charlie

2. Fransuzcha familiyalarda jins munosabati

Fransuz familiyalari odatda o'zgarmaydi va erkak ham, ayol ham bir xil familiyadan foydalanadi. Lekin tarixiy jihatdan ba'zi familiyalar jinsga ko'ra farqlangan. Masalan, ilgari ba'zi ayol familiyalariga -e yoki -ine qo'shimchalari qo'shilgan, ammo bu bugungi kunda ishlatilmaydi. Masalan: Erkak: Martin → Martine. Bernard (Ayol) → Bernarde (Erkak): Bugungi kunda bu shakllar familiya sifatida ishlatilmay, asosan ism sifatida qo'llaniladi.

3. Jinsiy o'zgarishga uchragan ismlar va familiyalar; Ko'plab ismlar jinsga qarab o'zgaradi. Ba'zan erkak ismlarga -e, -ine, -elle qo'shimchalari qo'shib ayol shakliga aylanadi: Adrien → Adrienne; Gabriel → Gabrielle; Daniel → Danielle; Lionel → Lionelle

Ba'zan esa erkakcha shakl faqat urg'u yoki talaffuzdagi farq bilan ajraladi: René (erkak) → Renée (ayol); André (erkak) → Andrée (ayol)

4. Nikoh va familiya o'zgarishi; Fransuz madaniyatida ayol kishi turmushga chiqqanida erining familiyasini olishi odatiy hol bo'lsa ham, hozirgi vaqtda ayollar o'z familiyalarini saqlab qolish huquqiga ega. Masalan, Marie Dupont turmushga chiqib Jean Martin ning rafiqasi bo'lsa, u quyidagi variantlardan birini tanlashi mumkin:

1. Marie Martin (erining familiyasini olishi).
2. Marie Dupont (o'z familiyasini saqlab qolishi).
3. Marie Dupont-Martin (ikkala familiyani ishlatishi)
4. Fransuzcha otaliq (patronimik) va onalik (matronimik) tizimi.

Ba'zi mamlakatlardan farqli ravishda, fransuz tilida rus yoki arab tillaridagi kabi otalik tizimi keng tarqalgan emas. Ya'ni, «o'g'li» yoki «qizi» ma'nosini bildiruvchi maxsus familiyaviy shakllar yo'q. Lekin ba'zi familiyalar tarixan otaning ismidan kelib chiqqan bo'lishi mumkin: Jean (ism) → Jeanson (Jean ning o'g'li); Pierre (ism) → Pierson (Pierre ning o'g'li).

Ammo bu shakllar hozirgi kunda mustaqil familiya sifatida qabul qilinadi. Fransuzcha antroponimiyada jinsiy farqlar ko'proq ismlarda kuzatiladi, familiyalarda esa bunday farqlar kam uchraydi. Erkak va ayol ismlarining o'ziga xos shakllari bor, lekin familiyalar odatda o'zgarmaydi. Zamonaviy jamiyatda esa ayollar o'z familiyalarini saqlab qolish huquqiga ega.

Fransuz tilidagi tegishli otlarning feminizatsiyasi asosan lavozim unvonlari, unvonlari, funktsiyalari va toponimlariga tegishli mavzudir.

Bu erda bir nechta keng tarqalgan holatlar mavjud: 1. Lavozim unvonlari, unvonlari va funktsiyalarini feminizatsiya qilish. Borgan sari kasblar va unvonlar nomlari feminizatsiya qilinmoqda.: Un auteur → Une autrice (ou auteure); Un docteur → Une docteure; Un ambassadeur → Une ambassadrice; Un maire → Une mairesse («Madam mayor» ham keng tarqalgan bo'lsa ham). Ba'zi nomlar butunlay o'zgaradi: Certains noms changent complètement:

Un serveur → Une serveuse,

Un chanteur → Une chanteuse,

2. Familiyalarining feminizatsiyasi; Fransuz tilida familiyalar odatda o'zgarmas bo'lib qoladi. Biroq, ba'zi frantsuz tilida so'zlashadigan mintaqalarda (masalan, Kebek va Belgiyada ham) ba'zan qo'shimchalar qo'shiladi:

M. Petit → Mme Petite (kamdan-kam, ammo tarixda tasdiqlangan)

Ammo Frantsiyada bu istisno bo'lib qolmoqda va familiyalar printsiptial jihatdan o'zgarishlar.3. Toponimlarning feminizatsiyasi (joy nomlari) Ba'zi joy nomlari ko'pincha tarix bilan bog'liq bo'lgan ayol shakliga ega:

Le Canada → La Nouvelle-France; Le Poitou → La Poitevine (adjectif dérivé, mais pas un toponyme en soi) Boshqa tomondan, geografik nomlarning aksariyati u erda yashovchi odamlarning jinsiga qarab o'zgarishsiz qoladi.

4. Erkak ismlarini feminizatsiya qilish Ba'zi birinchi ismlar yaxshi tasdiqlangan ayol versiyasiga ega:

Paul → Pauline; Jean → Jeanne; Charles → Charlotte ;Mais d'autres restent sans équivalent clair (ex. : Jacques, Alain).

Fransuz tilidagi ismlar ko'pincha jinsni ifodalovchi tovush yoki harflarga ega bo'ladi:

Jins	Xususiyat	Misollar
Erkak ismlar	Ko'pincha –o,el,ien,ic,eau, -ard qo'shimchasi bilan tugaydi	Paul,Michel,julien, François, Bernard, Martin
Ayol ismlar	Ko'pincha –a,-e, -ine,-ette,-ie qo'shimchasi bilan tugaydi	Marie, Claire, Céline, Sophie Isabelle

2. Ba'zi ismlar erkak va ayol shakllari o'xshash bo'ladi, lekin harflar yoki talaffuz orqali farqlanadi: Paul, Gabriel,Michel, René (erkaklar ismi); Paule, Gabrielle, Michelle, Renée (ayollar ismi)Fransuz familiyalari odatda jinsga bog'liq o'zgarishlarga ega emas. Ammo, tarixiy jihatdan ba'zi familiyalar jinsga bog'liq shakllarga ega bo'lishi mumkin.Biroq, zamonaviy fransuz tilida familiyalarning jinsga ko'ra o'zgarishi odatiy holat emas.

3. Unvon va murojaat shakllari

Fransuz tilida jinsga bog'liq murojaat shakllari ham mavjud:

Monsieur(Janob), M. (qisqartma) ;Monseigneur(Ruhoniy), Docteur(doktor)

Madame(Xonim),Mme (qisqartma) ; Madame(Ruhoniy ayol uchun), Docteur(doktor ayol uchun kam ishlatiladi). Agar ayol turmushga chiqmagan bo'lsa, unga Mademoiselle (Mlle) deyiladi. Biroq, bu atama rasmiy hujjatlarda deyarli ishlatilmaydi, o'rniga «Madame» ishlatiladi.

4. Erkak va ayol ismlarining qo'shimchalar orqali o'zgarishi; Ba'zi hollarda, fransuz tilida erkak va ayol ismlari qo'shimchalar qo'shish orqali farqlanadi: René-Renée; François-Françoise;Lionel-Lionelle

5. Kompozit (ikki qismli) ismlar:Fransuz tilida ikki qismli ismlar jinsga bog'liq bo'lishi mumkin. Masalan: Jean – Pierre ; Louis- Philippe ; Marc-André (erkak ismlar) ;Marie-Claire: Anne –Marie ; Anne- Sophie ; Jeanne-Marie(ayol ismlar) ;Ba'zan, erkaklarda ayol ismi, ayollarda esa erkak ismi kompozit shaklda uchraydi, lekin asosiy qismi jinsga mos keladi: Jean-Marie (erkak ismi) Marie-Jean(ayol ismi)kabi.

REFERENCES

1. Nafasov T. O'zbek nomnomasi. –Qarshi, Nasaf, 1993. – 152 6.

2. Kilichev B. O‘zbek tilida partonimiya: filol.fanl. nomz ... diss. avtoref. –Т., 1997. – 22 b
3. Гудков Д.Б. Теория и практика межкультурной коммуникации. – М.:Гнозис, 2003–288 с.
4. Косиченко, Е. Ф. Прецедентные имена как средство выражения субъективной оценки: дис. ... канд. филол. наук. - М., 2006. – 194 с
5. Красных, В. В. Этнопсихоллингвистика и лингвокультурология : курс лекций. - М. : Гнозис, 2002. - 284 с.
6. Leroy S. Les noms propres en français. Paris: Ophrys , 2004. -137 p.
7. Molino O.Les noms propres dans la langue. Langages, 1982. N 66. - Pp.5-20.
8. Lefigaro. – URL: <http://www.lefigaro.fr> (дата обращения 10. 11. 2013).